

Transilvania 1848–49

Cu ocazia împlinirii a 150 de ani de la Revoluția de la 1848-49 din Transilvania, revista **altera** a lansat unor istorici din România — români maghiari și germani — următoarele întrebări:

1. *Ce a caracterizat mișcarea românilor, cea a maghiarilor și cea a sașilor din Transilvania în perioada 1848-49? În ce măsură pot fi considerate aceste mișcări drept revoluție?*
 2. *Care ar fi fost schimbările majore în cazul în care ar fi avut câștig de cauză mișcarea românilor sau cea a maghiarilor sau cea sașilor?*
 3. *Ar fi fost posibil ca cele trei mișcări să coalizeze? Ce ar fi trebuit să se modifice în poziția liderilor pentru a realiza o astfel de coalitie?*
 4. *Care este mesajul istoric, dacă poate exista așa ceva, al evenimentelor din 1848-49 din Transilvania?*
- Răspunsurile lor sînt redată în ordine alfabetică.

ADRIAN CIOROIANU

1. Este destul de greu de găsit un singur lucru care să fie caracteristic tuturor acestor mișcări, din motive obiective ce țin, ca întotdeauna, de complexitatea istoriei. În orice caz, caracteristic tuturor acestora a fost încercarea de a se conecta la un „spirit al timpului” care, atunci, în Europa însemna revoluție. Din punctul meu de vedere, cel mai aproape de ideea de revoluție au fost maghiarii — dar trebuie să spun imediat că, în cazul acceptării acestei idei, reacția românilor ar fi mai aproape de ceea ce s-ar numi „contrarevoluție”. Un asemenea joc terminologic, însă, nu mi se pare nici fericit și nici foarte util în analiza fenomenului. În condițiile date, în condițiile programului revoluționarilor maghiari, românii nu puteau reacționa DECÎT în acest fel. Drept care prefer să vorbesc, în cazul Transilvaniei, Moldovei și Țării Românești de atunci, despre „revoluții”, NU despre „o revoluție”.

2. Ideea apelului la istoria contrafactuală („ce s-ar fi întâmplat dacă...”) mi se pare de regulă interesantă ca joc intelectual, dar o minimă deontologie profesională mă împiedică acum să dau curs „provocării” și, deci, presupunerilor. Cum se spune, probabil că s-a întâmplat ceea ce trebuia atunci să se îndeplinească.

3. Nu, nu cred că în condițiile date ar fi fost posibil ca cele trei mișcări să „coalizeze”, decît cu prețul ca una dintre ele (fie cea maghiară, fie cea română, în principal) să renunțe la unele dintre principiile ei (și nu la oricare, ci la unele dintre principiile esențiale, cunoscute din programele revoluționarilor, atîtea cîte au fost ele). Cert este că în economia tuturor acestor programe conținutul „național” era destul de important, astfel încît concesiile reciproce au fost cu atît mai greu de întreprins. Deși, în genere, sînt tentat să admit rolul personalităților în istorie, nici nu cred că acest lucru depindea în 1848-49 exclusiv de liderii revoluționari români, maghiari sau sași. Dealtfel, la nivelul liderilor au existat tentative de apropiere (mediate de alți lideri revoluționari — vezi cazul lui N. Bălcescu), dar acest lucru a fost și tardiv și, pesemne, greu de dus la capăt într-un context zonal care numai prielnic nu era.

4. Fără a fi pesimist, nu sînt întotdeauna convins că omul, în genere, învață din istoria lui. Totuși, cred că mesajul cel mai bun simț pe care acest episod din istoria noastră comună îl transmite ține de nevoia continuă de dialog. Armonizarea pozițiilor divergente nu se poate face decît prin dialog, în condiții de onestitate, respect și decență. Din păcate, în 1848-49 NU dialogul a prisosit în relațiile dintre revoluționarii maghiari și cei români. Dacă ar fi să reținem o „lecție”, cred că aceasta ar fi una bună și etern folositoare.

ÁKOS EGYED

1. Au existat diferite interpretări ale revoluției, dar conform concepției celei mai generale doar acea „mișcare” poate fi calificată drept revoluție, care are ca rezultat schimbarea sistemului, sau să-și fi propus cel puțin acest scop. Fiecare mare revoluție europeană, cea engleză (1640), cea franceză (1789) și cea rusă (1917) a avut ca rezultat schimbarea radicală a structurilor politice și economice. Întrebarea care se pune este dacă revoluțiile de la 1848 au condus la o schimbare de regim?

Consider că în revoluțiile europene de la 1848 *problemele naționale și sociale* s-au combinat într-o manieră aparte: lupta a decurs în interesul națiunilor civice și a statelor-națiuni, respectiv a drepturilor și libertăților civice și economice. Privitor la Transilvania, înclin să vorbesc nu despre o revoluție maghiară sau română, ci despre *revoluția transilvană*, care a avut *diferite etape*. Din martie pînă în septembrie 1848, în Transilvania s-au

conturat numeroase note definitorii ale revoluției. Este adevărat în schimb, că aceste note definitorii nu au caracterizat în același fel mișcarea maghiară, română sau cea săsească.

Nobilimea maghiară reformatoare a formulat în 20-23 martie 1848 la Cluj, programul privitor la transformarea Transilvaniei. Cele mai importante puncte ale sale: 1. Unirea cu Ungaria; 2. Ștergerea iobăgiei; 3. Egalitatea în fața legii; 4. Obligații comune; 5. Libertatea presei. Dieta întrunită la 29 mai la Cluj, și în care rolul cheie l-au jucat politicienii reformiști maghiari, au promulgat legi referitoare la problemele de mai sus, care au fost apoi sancționate de domnitorul Ferdinand al V-lea. Prima lege a Dietei stipula că toate acele legile vechi care sînt contrare celor de mai sus, adică cele care au menținut de-a lungul secolelor *statul corporativ, ordinea sistemului format de cele trei națiuni și de cele patru culte religioase*, vor fi anulate.

La 18 iunie iobăgia din Ardeal s-a eliberat intrînd astfel în posesia suprafețelor de pămînt pe care le lucraseră pînă atunci. *Acest lucru a însemnat schimbarea regimului: s-a încheiat sistemul iobăgiei care a durat atîtea secole și s-au format cadrele juridice ale sistemului burghez. Iar prin egalitatea în fața legii și prin responsabilități egale a dispărut sistemul de privilegii, fapt care a impulsionat mult formarea națiunilor burgheze moderne în Ardeal.*

Toate acestea au oferit bazele colaborării sau măcar ale negocierii pentru conducătorii români și sași. Cu atît mai mult, cu cît privitor la schimbarea socială programul de la Blaj al românilor a cuprins aproape aceleași puncte ca și programul maghiar. Ei au acceptat platforma lui S. Bărnuțiu, care în cele din urmă nu dădea importanță legilor burgheze care asigurau prioritate drepturilor și libertăților individuale.

Universitatea săsească avea temeri privind autoadministrația săsească, alăturîndu-se evident marii politici a Vienei, care însă declarase în septembrie 1848 război împotriva Ungariei. Acestui război i s-au alăturat atît conducătorii români cît și cei sași. Dar acest aspect face subiectul unui capitol aparte al istoriei din 1848-1849.

2. Ce ar fi fost dacă...? este o întrebare care nu ține de atribuțiile istoriografiei.

3. Cred că într-o țară ca Transilvania, unde diferitele etnii trăiau într-un sistem atît de amestecat de așezări, ar fi fost necesară o mai mare *disponibilitate pentru compromis* din partea tuturor celor trei părți.

4. Aici trebuie să facem referire la responsabilitatea istoriografiei. În ultimii ani, mai mulți istorici răspîndesc date inacceptabile despre victimele războiului civil din Transilvania. Conform acestora, ungurii ar fi exterminat peste 40.000 de mii de civili români (nu luptători înarmați). Cunoaștem „sursa comună” a acestora — datefanteziste, nefondate a căror răspîndire duce la formarea unei imagini istorice false în rîndul populației românești, mai ales la Cluj, unde legat de acest lucru s-a dezvelit și o placă comemorativă. Cei mai prestigioși istorici români au cunoștiință de 4500-6000 de victime în rîndul românilor. Este inacceptabil și faptul că între timp nu se amintește deloc despre cei 7500-8000 de victime în rîndul civililor maghiari, tot în Ardealul istoric.

Istoriografia maghiară, ca și cea românească, ar face un serviciu în cazul în care ar clarifica împreună această problemă spinoasă și ar prezenta opiniei publice rezultatele ei.

În orice caz, mesajul evenimentelor de la 1848-1849 este cel pe care Bălcescu și Kossuth l-au indicat deja în 1849: respectul reciproc, recunoașterea alterității pe baza intereselor comune.

În timp ce respectăm și ținem vie amintirea lui 1848, nu trebuie neapărat ca în 2000 să gîndim cu mintea generației de atunci.

SORIN MITU

Îmi cer scuze pentru faptul că ocolesc, în fapt, întrebările, încercînd să ofer un răspuns global, cu gîndul la propriile mele dileme în legătură cu subiectul.

Pentru a discuta în mod pertinent despre revoluția de la 1848, eveniment în cazul căruia faptele istorice sînt clare și bine cunoscute, ar trebui să definim în mod corect termenul de „revoluție”. În cultura istorică românească, „revoluția” este considerată o acțiune capabilă să realizeze schimbări de esență, în sfera politică, economică sau socială. Și întrebările din acest chestionar pleacă de la o asemenea definiție a revoluției, atunci cînd se referă la „schimbările majore” pe care le avea de îndeplinit revoluția de la 1848. Necazul vine însă din faptul că respectiva definiție a „revoluției”, acceptată la noi în mod aproape unanim, este greșită. Credința că revoluția ar fi capabilă să realizeze cu adevărat transformări fundamentale este inspirată, la origini, tocmai de discursul revoluționar, de ceea ce afirmă însăși revoluția (sau revoluționarii) cu privire la caracteristicile fenomenului. Revoluționarii cred cu tărie că acțiunea lor are darul de a schimba lumea existentă și de a instaura una cu totul nouă. Or această credință este o iluzie.

Revoluția poate fi definită mult mai corect drept o acțiune care oferă iluzia unei schimbări radicale, decît o acțiune care să îndepluiască într-adevăr schimbarea respectivă. Lucrurile stau în acest fel, deoarece ceea ce

dorește să schimbe revoluția, de obicei într-un răstimp foarte scurt, în câteva zile, câteva luni, un an, nu poate fi schimbat cu adevărat decât într-o perioadă mult mai lungă, în decenii de transformări structurale. Nici economia, nici societatea, nici mentalitățile sau comportamentul oamenilor și nici măcar structurile politice mai profunde nu se pot schimba peste noapte, așa cum pretinde discursul revoluționar. Revoluția nu poate schimba, de fapt, tocmai ceea ce își dorește cel mai mult să transforme. În schimb, ea are darul de a transmite celor care o înfăptuiesc, iar apoi chiar și posterității, iluzia că a înfăptuit o schimbare uriașă, că a inaugurat o nouă lume.

Istoriografia franceză, de la Tocqueville la Furet, a evidențiat cel mai bine aceste lucruri, arătând că toate schimbările anunțate de revoluția din 1789 nu s-au materializat, în fapt, decât pe parcursul deceniilor care au urmat. Deși revoluția a proclamat principiul egalității sociale, francezii au continuat să rămână împărțiți în clase poziționate inegal în raport cu puterea, cu averea, cu educația. Nici măcar „națiunea” alcătuită din „cetățeni” nu a înglobat, de fapt, majoritatea țărănească decât după 1871, după cum a arătat, într-o lucrare clasică, Eugene Weber.

În lumina unei asemenea maniere de definire a revoluției, cum putem aprecia dacă niște evenimente istorice, mai mult sau mai puțin violente, au reprezentat cu adevărat o revoluție? Nu măsurând schimbările concrete pe care le-au produs, deoarece în acest fel rămânem prizonierii discursului autojustificativ al revoluției, ci evaluând, în ce măsură au fost considerate, la momentul respectiv și în posteritate, începutul unei noi epoci. Este limpede, pentru oricine studiază documentele vremii, că evenimentele de la 1848 au fost privite în acest fel de către cei care le-au trăit. În consecință, ele pot fi considerate, fără nici un dubiu, drept o revoluție.

Pentru a oferi o analogie mai vizibilă pentru publicul de azi, evenimentele din 1848 pot fi comparate foarte bine cu evenimentele din 1989. Nici în 1989, societatea, economia, modul de gândire al oamenilor sau structurile politice comuniste nu puteau fi schimbate în trei zile, așa cum pretindea discursul revoluționar. Asemenea schimbări nu se pot înfăptui decât în perioade mult mai lungi, lucru care este limpede astăzi pentru toată lumea. Cu toate acestea, în 1989 societatea românească a fost convinsă că s-a terminat cu comunismul, cu sărăcia și tirania, că a început o nouă epocă și că de a doua zi totul va fi minunat. O asemenea credință, extraordinară în naivitatea, tenacitatea și idealismul ei, este indiciul cel mai caracteristic al oricărei revoluții. Datorită prezenței sale, și evenimentele din 1989 pot fi considerate fără nici o îndoială, o revoluție.

Controversele de astăzi cu privire la etichetarea evenimentelor din 1989 ignoră cu desăvârșire această manieră de definire a revoluției și de aceea sînt cu totul inadecvate. PDSR-ul consideră că în 1989 a avut loc o revoluție deoarece s-au produs, în opinia sa, schimbări majore la nivel politic (în realitate, pe plan politic nu s-a înlocuit decât o garnitură comunistă cu alta mai reformistă, și nici o revoluție din lume nu ar fi putut să schimbe mai mult, în condițiile inexistenței altor nuclee semnificative de putere). CDR-ul, care pune sub semnul întrebării realizarea unor schimbări de profunzime în 1989, crede că nu se poate vorbi despre o revoluție, deoarece aceasta trebuia să se înfăptuiască, în mod obligatoriu, schimbări. Evident asemenea „controverse” nu țin decât de ignoranța politicianilor sau a publicului larg, care amestecă abordările empirice, după ureche, cu absența lecturii și a informației, precum și amintirea neclară a conceptelor pseudo-științifice, cu aparențe docte, deprinse cîndva din manualele de istorie marxiste.

Din păcate, există și destui istorici de meserie care nu profesează o înțelegere mai concretă a fenomenului revoluționar, fapt pentru care nici interpretările cu privire la 1848 nu sînt mai pertinente decât cele despre 1989. De 150 de ani, ele se mărginesc să reproducă în mod stereotip discursul autojustificativ al revoluției. Revoluția a fost minunată, ea a înfăptuit schimbări extraordinare, „noi” sîntem cei care am vrut dreptate, dușmanii au fost răi și s-au înșelat în mod fundamental (unii mai „progresiști”, și-au dat seama, pînă la urmă, că au greșit împotrivindu-se revoluției „noastre”, și s-au căit apoi amar) ș.a.m.d. Glorificarea și prezentarea într-o lumină extrem de favorabilă, ca pe un model exemplar, a unor evenimente care au lăsat în urmă cadavrele cîtorva zeci de mii de oameni nevinovați ar fi trebuit să fie resimțită ca un paradox uimitor, dacă nu ar reprezenta, în fapt, o tristă constantă a culturii istoriografice de la noi, încremenită parcă pe vecie în obsesiile secolului al XIX-lea.

Ce am putea reține noi din „mesajul istoric” al revoluției de la 1848, într-un mod folositor și adecvat unor oameni din secolul al XXI-lea, dacă, deocamdată, nici nu înțelegem despre ce este vorba sau gîndim despre revoluție la fel ca străbunii străbunicilor noștri? În general, nu cred că banalul clișeu care spune că omenirea nu a tras niciodată învățămintele cuvenite din istorie ar fi inferior cu ceva celui care afirmă că istoria este învățătoarea vieții. În mod concret, observăm că atunci cînd românii sau maghiarii de azi se referă la 1848, rezultatul constă, de obicei, într-o dispută, într-o neînțelegere, uneori într-un scandal, care ar provoca rîsul venerabilelor statui din bronz, dacă acestea ar avea neșansa să mai audă și să mai înțeleagă. Decît un asemenea mesaj, mai bine uitarea! Dar mi se pare evident că nu ar fi decât o naivitate să credem că mecanismele tenace ale

memoriei colective vor înceta să producă, tocmai acum, miturile istorice autojustificative, atât de necesare, vai!, pentru a compensa frustrările datorate unui prezent dificil și lipsit de speranță.

GELU NEAMȚU

1. Caracteristica mișcărilor din Transilvania la 1848-49 a fost aceea că atât maghiarii, cât și românii și sașii au luptat sub aceeași deviză: „libertate, egalitate, fraternitate”.

Din păcate, fiecare a înțeles-o altfel.

Aici în Transilvania au fost două revoluții, cea română pentru emancipare socială și națională, și revoluția din Ungaria care a cuprins și pe maghiarii din Transilvania și al căror obiectiv principal a fost uniunea cu Ungaria (punctul 12 al Proclamației de la Pesta). Libertățile democratice erau înscrise în programele ambelor revoluții (ajunge să comparăm cele 12 puncte ale Proclamației cu programul revoluționar de la Blaj al românilor). Punctul 16 al programului de la Blaj se opunea punctului 12 de la Pesta. Practic, „uniunea” a constituit mărul discordiei deoarece ea nu ținea seama de voința majorității din Transilvania. Ea încalcă grav un principiu democratic unanim acceptat în Europa. Iobăgia s-a desființat pentru că „ia venit vremea”; nobilimea maghiară din Transilvania a avut înțelepciunea să nu se opună.

Mișcarea sașilor era una de apărare și nu „reacționară” cum a fost ea etichetată de Mihail Roller și istoriografia naționalistă a vremii. Statutul lor era mult superior celui pe care îl ofereau maghiarii (clișeu cu „privilegiile” a fost deja anihilat de mai multe studii ale istoricei Ela Cosma). Majoritatea s-au opus uniunii.

2. Obiectivul principal al revoluției românești s-a realizat. Uniunea a fost anulată. În consecință maghiarizarea forțată a românilor a fost stopată pentru aproape două decenii.

Dacă românii ar fi ieșit *pe deplin* victorioși, probabil și-ar fi realizat visul de a se uni cu Moldova și Țara Românească. În epocă a circulat insistent un plan de realizare a României Austriece. Intrată în orbita Austriei și Ungariei, România ar fi devenit o remarcabilă țară europeană care s-ar fi putut dezvolta la parametri apuseni.

Dacă ar fi ieșit victorios războiul de independență al maghiarilor, atunci națiunile nemaghiare care s-au luptat ar fi fost rapid omogenizate într-un stat național unitar maghiar. S-ar fi realizat imediat despărțirea de Viena și regimul „dualist” nu s-ar mai fi născut. S-ar fi creat o Ungarie extrem de puternică militar și economic — de la Marea Neagră pînă la Marea Adriatică — iar țările române ar fi intrat sub influența ei (ca protectorate sau așa ceva). Astfel, visul de a reface Ungaria de sub Coroana Sfântului Ștefan ar fi devenit dintr-o himeră, o realitate.

Mișcarea sașilor era prea plăpîndă pentru a avea câștig de cauză. Dar dacă totuși, prin absurd, sașii ar fi ieșit victorioși, Transilvania ar fi fost pusă sub autoritatea directă a împăratului și în câteva decenii ar fi fost germanizată, iar Imperiul Habsburgic ar fi devenit o forță de temut în Europa.

3. Categorie, cele două mișcări (română și maghiară) ar fi putut coaliza. Sașii, potrivit tradiției lor s-ar fi alipit la o mișcare plină de forță cum ar fi devenit ea dacă cele două popoare s-ar fi unit în lupta lor.

Românii au făcut numeroase încercări de a realiza o înțelegere româno-maghiară (și înainte de adunarea a treia de la Blaj), dar fără succes. Era și o chestiune de mentalitate — cum ar fi putut fostul stăpîn de iobagi, nobilul, să dea, așa dintr-o dată, mîna cu niște țărani inculți?

Sînt cunoscute (în parte) eforturile lui Nicolae Bălcescu și Cezar Bolliac de a realiza un front comun maghiaro-român. Este cunoscută participarea celor circa 3400 de ungureni (din Partium) români la operațiunile militare ale Ungariei în Transilvania (dar a fost ascunsă cu multă grijă participarea miilor de maghiari ardeleni la revoluția românilor și la operațiunile militare ale lui Avram Iancu). Și mai puțin cunoscute sînt încercările lui Gh. Magheru pe lîngă Kossuth Lajos de a îndemna la colaborare între cele două revoluții (Magheru reprezenta punctul de vedere al francmasoneriei românești). Aici trebuie luate în considerare și eforturile deputaților români din Dieta de la Pesta.

Acestor eforturi românești de apropiere, liderii maghiari din Transilvania și Ungaria trebuiau să le răspundă cu înțelegere și flexibilitate. Inflexibilitatea lui Kossuth nu a fost de bun augur pentru cele două revoluții. Liderii maghiari trebuiau din primul moment să se gîndească la o autonomie largă și substanțială pentru românii din Transilvania (Banat și Partium). N-au oferit această autonomie de teamă să nu piardă teritorii, deci, au încălcat niște principii democratice care atunci începeau să funcționeze. Rezultatul a fost că principiile democratice au continuat să-și facă loc în viața Transilvaniei, și la primul prilej favorabil (primul război mondial) românii de aici au optat pentru unire cu frații lor din România. S-a împlinit astfel proiectul de la 1848 care avea la bază tocmai principiile democratice.

4. Istoria, învățătoarea vieții, după părerea mea, ne transmite următorul mesaj: numai tratativele duse cu bună credință pot duce la un rezultat viabil în ceea ce privește relațiile interetnice.

Numai democratizarea reală poate duce la conviețuire pașnică și poate asigura identitatea națională a fiecăruia. O descentralizare înțeleaptă și eficientă cu respectarea principiilor democratice este și ea în măsură să contribuie la liniștea și prosperitatea țării.

Nici minoritatea, nici majoritatea nu trebuie să se simtă frustrată. În momentul când se acumulează frustrările încep necazurile (ca la 1848-49). Deci, trebuie continuat și intensificat dialogul interetnic, așa cum de altfel revista *Altera* o și face.

Liderii și mulțimile celor două etnii (română și maghiară) trebuie convinse că intoleranța și șovinismul sînt depășite de istorie și caduce, ele aducînd numai nenorociri și dezastre, instabilitate politică și economică, războaie civile. Plus că intoleranța și șovinismul nu cadrează cu o minte sănătoasă, liberă și demnă.

PAUL PHILIPPI

1. Toate cele trei etnii transilvane au fost motivate în 1848 de ideile caracteristice timpului, adică de concepția herderiană despre identitatea diferitelor popoare și de cutremurul Revoluției Franceze — amîndouă trecute deja prin emoționalitatea curentului romantic, care influențase la rîndul său și luptele de emancipare duse împotriva lui Napoleon (1814-1815). Mișcarea celor trei etnii din Ardeal a fost deci caracterizată printr-o adevărată explozie a ideii (și a idealului) de *națiune*.

Dar această explozie s-a reflectat în mod diferit la fiecare din etniile noastre. Ceea ce s-a păstrat a fost însăși *concepția etnică a noțiunii de național ca atare*.

La maghiari (cu ei trebuie să începem), această concepție etnică a naționalului s-a îmbinat cu ideea de stat, înțelegînd statul ca stat național, cu o neîndoielnică tendință de a-l concepe ca stat al poporului maghiar, căruia trebuia să i se conformeze toate celelalte popoare de pe teritoriul Coroanei Sfîntului Ștefan. Izvorînd din această sursă, în deceniile ce aveau să urmeze s-a dezvoltat acea politică de maghiarizare, prin care statul național de după 1867 a manevrat, într-un permanent conflict, comunitățile nemaghiare ale statului, acestea neputînd să accepte *ecuația de patriotism și naționalism etnic* maghiar. Patria le era comună, dar etnia nu! Din îmbinarea spiritului etnic al naționalismului de tip herderian cu spiritul statal al naționalismului francez, concepția de mai tîrziu a unui „stat național unitar” a primit un accent antiminoritar, accent de care această concepție — atunci acolo, mai tîrziu la noi — n-a reușit să se desprindă nici pînă în zilele noastre.

Atîta timp cît maghiarii au trecut — din obligație sau prin propria lor voință — de la concepția de stat național maghiar la monarhia națională (supra-națională) habsburgică, această mișcare a constituit într-adevăr o revoluție.

Mai trebuie adăugat că în cazul maghiarilor — ca și în cazul altor etnii — deși mișcarea era condusă de intelectuali, ea a cuprins și mase relativ mari de oameni, chiar dacă acestea nu înțelegeau ideile de bază ale mișcării.

La românii transilvăneni ideile naționale aveau la bază principiul ca etnia lor să se bucure de drepturi egale cu celelalte „națiuni” din Transilvania (care formau din punct de vedere juridic comunități social-politice și nu etnice, dar care cu timpul s-au autodefinit tot mai mult etnic). Această evoluție a fost pregătită spiritual de Școala Ardeleană, intrată în politică în anul 1791 prin *Supplex Libellus Valachorum*. „Revoluționare” am putea numi ideile de independență, care presupuneau națiunea ca etnie. Putem spune deci, că principala caracteristică a mișcării românești era aceea de a obține drepturi pe baze etnice. Oare această încercare poate fi considerată revoluție sau mai curînd evoluție?

Cred de asemenea că revoluția care-și propusese formarea unui stat național sau a națiunii-stat a maghiarilor a atras după ea și opoziția reprezentanților români. Așadar, revoluția maghiară a contribuit ea însăși la întărirea mișcării românilor din Transilvania. Dar atîta timp cît românii au vrut să facă parte din statul imperial, lupta lor a fost de fapt o contrarevoluție, condusă de idei de evoluție.

Cel mai puțin se poate asocia „revoluția” cu mișcarea sașilor. Teama acestora provenea din faptul că drepturile lor statale acordate pentru totdeauna încă în secolele XII-XIII, odată pierdute în 1784, s-au împușinat tot mai mult sub centralismul vienez. Sașilor le era astfel frică de orice schimbare, în tactica lor optînd pentru soluții conservatoare. Din 1817 (*Wartburgerfest*) ei deveniseră susținătorii „idealismului german” al lui Herder, concepție intrată în politica germană ca urmare a războaielor de eliberare purtate împotriva lui Napoleon, bucurîndu-se de popularitate și sprijin mai ales în cercurile studențești din universitățile germane. Această concepție, „importată” de studenții sași de la universitățile din Tübingen și Jena, nu a avut în vedere nici o

schimbare sau adaptare la realitățile politice și culturale din Transilvania. Sub aspect politic, ei se alăturau îndeosebi concepției spirituale a maghiarilor, din punct de vedere cultural însă se alăturaseră germanilor.

Una din încercările sașilor de a trăi cu drepturile timpurilor moderne a fost aceea de a fonda universitatea națională săsească. Instituțiilor săsești li s-au alăturat și acei români care trăiau în regiunile autonome ale sașilor.

În concluzie, nu putem vorbi de o mișcare revoluționară a sașilor în 1848. Totuși, pentru a supraviețui și pentru a-și asigura unele drepturi, ei au simțit nevoia unei schimbări. Astfel, având la bază idei etnico-naționale, 13 comunități de iobagi sași s-au alăturat mișcărilor autonomiste săsești.

În fine, atitudinea celor mai importante trei etnii din Transilvania este reflectată pînă și de imnurile lor compuse în acei ani: „Talpra magyar” („Sus maghiare”) al maghiarilor, „Deșteaptă-te române” al românilor, și „Siebenbürgen, Land des Segens” („Transilvania, țară binecuvîntată”) al sașilor. Imnul sașilor are ca punct culminant apelul la o alianță a tuturor etniilor din Transilvania: „și toți fiii (Transilvaniei) să se unească între ei”.

2. Cel mai simplu aș putea să răspund la această întrebare referindu-mă la mișcarea maghiarilor. Dacă ei ar fi avut cîștig de cauză, în 1848 s-ar fi petrecut deja ceea ce s-a petrecut cu două decenii mai tîrziu: Transilvania ar fi devenit o provincie integrată unui stat național unitar maghiar. Acest stat ar fi fost, bineînțeles (și de ce nu?), un stat cu orientare liberală, un stat care ar fi deschis tuturor cetățenilor săi multe drepturi individuale, ținînd poate cont și de unele drepturi istorice ale comunităților conlocuitoare.

Dacă românii ar fi fost cei care ar fi avut cîștig de cauză, efectul imediat ar fi fost, probabil, recunoașterea românilor ardeleni ca cea de a patra națiune transilvană în cadrul unei Transilvanii austriece. Iar sașii ar fi dorit poate, să dezrobească satele săsești de pe teritoriul nobiliar al „comitatelor”, integrîndu-le în teritoriul administrativ al „Universității” săsești. Pe plan spiritual, ei ar fi integrat printr-un asemenea act și concepția etnico-națională cu cea a menținerii drepturilor moștenite.

Pe de altă parte, n-ar fi întîrziat nici integrarea românilor în structura politică a „Universității” săsești, deoarece nici conservatorismul săsesc, cu interesul său preponderent de a nu schimba pozițiile istorice, nu mai putea evita cerințele moderne ce au condus la mișcările anului 1848. În această privință, martirul sas al revoluției, Stephan Ludwig Roth, a indicat conaționalilor săi direcția în care trebuiau să-și contureze viitorul pe plan politic (vezi de exemplu comentariul său despre Marea Adunare a românilor de la Blaj).

3. O coaliție a mișcărilor n-ar fi fost posibilă și nici imaginabilă în condițiile existente în 1848. Din punct de vedere ideologic însă, putem accepta ideea că liberalismul ar fi putut constitui un posibil liant între intelectualii celor trei etnii. Sfirșitul amintitului imn al sașilor a articulat viziunea unei asemenea convergențe sau coaliții: „Dulce Transilvanie, / patria noastră scumpă ești, / slăvită să fi în toată splendoarea ta, / și toții fiii tăi / unească-se-ntre ei”.

Dar inclusiv toast-ul pe care același St. L. Roth l-a rostit la Sebeș în 1845 — cu ocazia simpozionului intitulat „*Verein für siebenbürgische Landeskunde*” („Asociația pentru cunoașterea Transilvaniei”) — indică aceeași orientare, proclamînd coborîrea stratului nobiliar la normele cetățeanului liber, dar, pe de altă parte, și ascensiunea supușilor iobagi la aceleași norme și la același nivel.

4. Ce fel de mesaj ar putea avea evenimentele din 1848-49 din Transilvania? Iată o variantă:

1) Comunitățile Transilvaniei nu vor putea ocoli niciodată curente care străbat întreaga Europă. Iar cu cît ne apropiem de zilele noastre, această constatare trebuie lărgită din punct de vedere geografic: anume, că nici o comunitate din România nu se va putea desprinde de curente globale.

2) Așa cum Transilvania a avut în 1848 șansa ei intra-austriacă (sau intra-ungară) de a articula în mod conștient valențele ei specifice în cadrul general al curentului, așa și astăzi, ea are misiunea de a articula experiența sa specifică de conviețuire seculară în cadrul mai larg al României — mai ales într-o Românie integrată în Uniunea Europeană.

Experiența politică „românească” trebuie să reflecte mai mult decît pînă acum și realitatea transilvană cu reușitele și deficiențele ei, care, ambele, se oglindesc în evenimentele din 1848. Am putea spune același lucru și într-o formă negativă, în care propunerea noastră de „mesaj” ar suna, poate, mai modest: în aceeași măsură în care comunitățile Transilvaniei au greșit uitînd în 1848 experiența conviețuirii și a responsabilității uneia față de celelalte, accentuînd fiecare în particular un interes specific numai propriei etnii, ele au neglijat și condițiile lor esențiale de viață autentică, care de fapt le leagă și de interesul comunităților învecinate. Prin această greșeală au pierdut pînă acum ocazia să-și aducă contribuția politică în ansamblul României „întregite” — întregite ca „națiune”, dar întregite și ca parte a Europei.

POMPILIU TEODOR

1. Mișcările social-politice din Transilvania anilor 1848-1849 reprezintă, prin principiile la care s-a aderat, prin o parte din liderii lor, o expresie a revoluției democratice europene, de fapt o ediție a acesteia în Europa Centrală și de Est. Este de observat că mișcările avute în vedere prezintă, adiacent unor idei împărtășite de personalități politice, și evidente particularități ce decurgeau din statutul propriu al națiunilor angajate. Dacă în mare măsură programele formulate aderă la ideologia democratică, nu este mai puțin adevărat că ideile vehiculate au suferit o înțelegere specifică, inclusiv a conceptului de națiune. În acest sens accepțiunile noțiunii de națiune au avut o încărcătură diferită, una real-democratică, alta restrictivă, reminiscență a concepției de *stare* privilegiată. Ca atare, socotim că a existat un consens în primăvara revoluției, la nivelul dezideratelor democratice, dar și o percepție anacronică ce refuza egalitatea atunci când era în discuție aplicarea principiului democratic.

În ce măsură pot fi considerate mișcările din 1848-1849 revoluție? Întrebarea, credem, presupune o meditație în jurul conceptului, care angajează sau poate angaja accepțiuni variate. Revoluție, evident nu înseamnă numai violență, ci și metamorfoze structurale care pot să fie înlăptuite pe diferite căi. Oricum am considera însă revoluția, ca manifestare și efecte, este de înțeles că evenimentele au dus la restructurarea societății, la un progres care, cu toate fluctuațiile ivite în timp, s-au tradus în rezultate ce se vor înscrie într-o durată lungă. În aceeași vreme se poate afirma că „revoluția” din 1848-1849 poate fi considerată și în termenii antecedentelor, adică a revoluției de dinainte de revoluție, pentru a-l cita pe François Furet. În mișcările naționalităților din Transilvania regăsim fapte semnificative, idei în luările de poziție din Vormärz. În plus, să observăm că mișcările politice și sociale au parcurs o evoluție în timpul celor doi ani, în care s-au reflectat fenomene politice ce au înfruntat destinul „revoluției”. În general credem că problema revoluției merită o insistență suplimentară, o renunțare la clișee adânc înrădăcinate de istoriografiile partizane. Cu alte cuvinte, o regândire a istoriografiei pentru a înțelege istoria.

2. La a doua întrebare pot să răspund că în istorie nu se poate pune problema „cum ar fi fost dacă ar fi fost”. Din parte-mi însă apreciez că „revoluția” nu putea să învingă la nivelul timpului scurt în contextul existenței marilor imperii care refuzau o restructurare a sistemului politic european. În 1848-1849 lucrurile s-au mișcat între utopie și realitate.

3. O coaliție între mișcările din 1848-1849 pe platformele politice și ideologice existente era imposibilă. Problema era de realism politic, de aprecierea situației echilibrului european care, în pofida aparențelor, nu putea să îngăduie o reușită care să-l pună în discuție. De aceea cred că nu o schimbare a pozițiilor liderilor, un consens al acestora putea să ducă la rezultatul dorit de protagoniștii scenei politice transilvănene.

4. Mesajul este unul singur, și se poate discuta de așa ceva, și anume necesitatea unei doze de realism politic în care trebuie să fie prezentă ideea că ceea ce apropie naționalitățile este mai important decât ceea ce le separă. Idealul pașoptismului, spiritul democratic european la care au năzuit cei mai luminați lideri din 1848-1849 rămîne o permanență. În aceeași vreme credem că o renunțare la „adevărurile” proprii este inevitabilă, așa cum este oportună regândirea scrisului istoric care reflectă idei elaborate ce nu coincid cu *istoria-realitate*. De aceea sînt posibile, în raport de istoria cunoașterii, mai multe revoluții, dependente de subiectul cunoscător, cu alte cuvinte de istoric ca exponent al unor interese naționale, politice și sociale. De fapt, revoluția și-a avut edițiile ei concomitente și succesive care, de fiecare dată, au adus la lumină părți din istoria care a fost. □